

**CONSUMER AND ECONOMIC PROPOSALS OF BALANCES
ON THE MARKET OF TREATMENT AND RECREATION
TOURISM OF THE COUNTRIES OF THE CARPATHIAN REGION**

**СПОЖИВЧІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ
БАЛЬНЕОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ НА РИНКУ
ЛІКУВАЛЬНО–ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ КРАЇН
КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ**

**Kureda Nina¹
Yukhnovska Yuliya¹**

DOI: http://dx.doi.org/10.30525/978-9934-571-28-2_15

Abstract. Modern priorities of healthy lifestyle, prevention and treatment of pathologies of human body systems make significantly actual the development of the national and international markets of medical tourism. The biggest concentration of natural recreational medical resources in Europe, in particular mineral waters is located on the territories of the Carpathian region.

The subject of this research is the resource capacity of Carpathian region European countries for the production of spa services, their consumer characteristics and economic conditions of the demand for them.

As the economic factor is essential for the most average consumers of medical and health services and balneological centers, so the main goal of this article is to compare consumer and price competitiveness of spa services on medical tourism markets of Carpathian region countries.

Fundamental researches of geodesy, medicine, economics, tourism experts have become the theoretical basis for this research. The following methods were used: empirical, analysis and synthesis, systematic approach and forecasting.

Summarizing the results, the authors make the following conclusions:

---

¹ Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Municipal Higher Educational Establishment “Khortytska National Rehabilitational Academy” of Zaporizhzhya Regional Council, Ukraine

² Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Municipal Higher Educational Establishment “Khortytska National Rehabilitational Academy” of Zaporizhzhya Regional Council, Ukraine

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

1. Natural healing recreational potential of the countries of the Carpathian region and balneological resources, their different physical-chemical characteristics and medical indications for the treatment of human body system pathologies, create the necessary base for the production of spa services and allow to solve the population health problems.

2. Balneological complexes have been formed and successfully function on the basis of balneological resources of the countries of the Carpathian region, which have all necessary components: medicinal mineral water springs, Spa institutions, tourism infrastructure.

3. The combination of resource factor with advantageous geographical position of the Carpathian region countries in the center of Europe and well-developed transport network creates favorable conditions for activation of supply and demand on national markets of Spa services, because European countries are geographically close and therefore the related costs (e.g. transportation) have less influence on total costs and potential consumers of spa services.

4. People treatment on foreign balneological resorts objectively accompany with their familiarization of traditions, history, culture, socio-economic processes of these countries. International tourism promotes economic efficiency of functioning of many sectors of the national economies of the Carpathian region countries.

4. Spa services are the goods on the market of medical and health tourism. Therefore, the formation of offers of spa services and demand for them is based on economic factors: costs of treatment, transportation, food, entertainment, accommodation, etc.

5. Conformity of spa services offers of Carpathian region countries to the needs of citizens from different regions of the world in medical and health services on their consumer and economic factors is the condition of effective functioning not only of national markets of medical tourism in Carpathian region countries, but their national economies in general.

1. Вступ

Висвітлення результатів досліджень щодо виробництва, попиту та пропозиції бальнеологічних послуг у Європейському регіоні здійснюється спеціалістами різних галузей в інформаційному просторі відповідно до сфери їх професійної діяльності, зокрема:

– спеціалісти медичної галузі досліджують лікувальні характеристики природних мінеральних вод (як основного ресурсу для виробництва та надання бальнеологічних послуг), визначають їх лікувальний ефект при певних показаннях для лікування певних захворювань;

– спеціалісти лікувальних бальнеологічних закладів через свої інформаційні портали інформують ринок цільових споживачів про характер бальнеологічних послуг та їх якості, що виробляються ними;

– геологи, географи досліджують фізико-хімічні характеристики мінеральних вод, їх місцезнаходження, фізичні обсяги родовищ, визначають їх особливості як природного рекреаційного ресурсу;

– економісти, використовуючи досліджену інформацію щодо природних рекреаційних ресурсів спеціалістами різних галузей, визначають ринкову вартісну цінність цих ресурсів;

– туристичні оператори та агентства рекламують та просувають на ринок бальнеологічні послуги як правило у комплексі з перевагами супутньої інфраструктури – природи, клімату, матеріально-технічної бази, послуг розваг, історичних та культурних пам'яток, екскурсій, тощо.

Відзначаючи цінність названих галузевих напрямків досліджень, зауважимо, що на ринку лікувально-оздоровчих послуг (зокрема, бальнеологічних) взаємодіють виробники та споживчі і надання цих послуг можливе за наявності на території країни природних лікувальних мінеральних вод, виробничих потужностей лікувально-оздоровчих закладів та закладів інфраструктури. Попит на бальнеологічні послуги громадян з певними патологіями організму не обмежується національним ринком лікувально-оздоровчих послуг, оскільки важливість здоров'я змушує їх звертатись до пропозицій такого роду послуг і в інших державах. Актуальним є подальше дослідження з позицій ринкових оціночних критеріїв виробництва, реалізації та споживання бальнеологічних послуг. Це зумовлено тим, що ринок лікувально-оздоровчого туризму регулює попит та пропозиції своїх послуг оцінкою споживчих їх характеристик та економічними умовами (вартістю саме лікувально-оздоровчих послуг, трансферу, харчування, проживання, розваг, тощо).

Оскільки економічний фактор є суттєвим для більшості пересічних споживачів лікувально-оздоровчих послуг та самих бальнеологічних центрів, то в даній статті ставиться мета дослідити конкурентність

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

споживчих та цінових пропозицій бальнеологічних послуг на ринках лікувально–оздоровчого туризму країн Карпатського регіону, які знаходяться територіально близько одні від одних, і, отже, супутні витрати (наприклад, на трансфер) в меншій мірі вплинуть на сукупні витрати та попит потенційних споживачів бальнеологічних послуг.

Мета дослідження реалізується через наступні завдання: проаналізувати ресурсні можливості та пропозиції бальнеологічних послуг країн Карпатського регіону, мотивацію попиту на бальнеологічні послуги, виявити специфіку бальнеологічних послуг на ринку лікувально-оздоровчого туризму, виявити напрямки впливу споживчих та економічних характеристик бальнеологічних послуг на їх попит.

Теоретичною основою для дослідження стали фундаментальні теоретичні дослідження фахівців у сфері геодезії, медицини, економіки, туризму. В ході дослідження були використані наступні методи: імперичний, аналізу та синтезу, системного підходу та прогнозування.

Дослідження теми здійснювалось в наступній логічній послідовності: визначено специфіки виробництва, реалізації та споживання бальнеологічних послуг, відзначено концептуальні підходи щодо ринкових умов функціонування сфери бальнеологічних послуг на ринку лікувально-оздоровчого туризму, проаналізовано умови виробництва та споживчі характеристики бальнеологічних послуг курортних закладів у Європейських країнах Карпатського регіону, виявлено вплив економічних факторів на попит громадян на бальнеологічні послуги у країнах Карпатського регіону.

2. Сутність та ринкові умови виробництва бальнеологічних послуг

Бальнеологічні послуги це – специфічний продукт ринку лікувально-оздоровчого туризму, оскільки поєднує в собі наступні сутнісні складові:

1. Перша – наявність у регіонах країни таких природних рекреаційних ресурсів, як мінеральні води з певними лікувальними фізико-хімічними та іншими характеристиками.
2. Друга – функціонування у цих країнах лікувально–оздоровчих закладів, що спеціалізуються на виробництві бальнеологічних послуг, та певні рівень і можливості їх матеріально–технічного, фінансового, кадрового забезпечення.

3. Третя – продуктивність лікувальних бальнеологічних закладів, які у відповідності до медичних протоколів надають бальнеологічні послуги, використовуючи лікувальні мінеральні води для вирішення проблем щодо певних патологій систем організму людини.

Природні мінеральні води та виробнича база для створення бальнеологічного продукту є частками національних економік країн і, зокрема, їх національних ринків. У Європі Карпатський регіон має унікальні умови для розвитку лікувально-оздоровчого туризму та санаторно-курортної галузі. Чисельні природні угіддя, мінеральні родовища і джерела, горські масиви у цих країнах призначені саме для таких цілей. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму на основі природних рекреаційних ресурсів у країнах Карпатського регіону є однією з умов ефективності їх національних економік. Діяльність на територіях цих держав спеціалізованих лікувально-оздоровчих зон з європейським рівнем виробництва та надання бальнеологічних послуг, сервісу та комфортабельності принципово змінює їх функціонування, а саме вони активно працюють як складові частини не тільки національних, а й європейського та світового ринків.

Вивченню бальнеологічних ресурсів і пов'язаних із ними курортів на ринку лікувально-оздоровчого туризму України присвячено дослідження та публікації багатьох вчених, зокрема К. Бабова, А. Киселевської, О. Нікіпелової [1]; Б. Аксентійчука, Н. Алексеєнка, О. Андрієнка, К. Бабова, І. Бабова. [7]; М. Завядюка [3]; О. Стецюк [9]; В. Шестопалова [4].

У даному дослідженні перш за все акцентуємо свою позицію щодо бальнеологічних продуктів, а саме, що вони є товарами, які продаються та купуються як на національному, так і на міжнародному ринках лікувально-оздоровчого туризму. Продавець (власник, виробник) бальнеологічних послуг формує ціну на свій товар, яка б дозволила відшкодувати витрати (в тому числі через зростання інфляції на ринках ресурсів для виробництва бальнеологічних послуг), стимулювати подальшу діяльність (наприклад, до збільшення обсягів надання послуг, до зростання та модернізації матеріально-технічної бази, залучення більш результативних технологій, до покращення сервісу, до фінансового посилення стимулювання праці спеціалістів, фінансування маркетингових заходів по просуванню товару на ринках збуту, тощо). Але в кінцевому результаті

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

рівень ринкових цін на бальнеологічні послуги формується під впливом співвідношення платоспроможного попиту та вартісним рівнем їх пропозицій, конкуренції як зі сторони продавців, так і зі сторони споживачів.

Санаторно-курортні заклади, що використовують природні мінеральні води для лікування різних патологій систем організму людини, – бальнеологічні курорти формують відповідні лікувальні послуги. Уточнимо, що лікувальними мінеральними водами прийнято вважати лише ті підземні води, які завдяки великому вмісту розчинних газів, високій загальній мінералізації, наявності певних терапевтичних іонів або підвищеній температурі придатні для використання в лікувальних цілях.

Разом з типовими проявами закономірностей ринкових відносин ринок лікувально–оздоровчих (у частині бальнеологічних) послуг має свої особливості на відміну інших галузевих ринків. По-перше, бальнеологічні послуги з метою лікування створюються і безпосередньо надаються лікувально–оздоровчими закладами біля природних рекреаційних родовищ. Тому їх споживачі повинні територіально і на певний час (який визначається тривалістю курсу лікування чи оздоровлення) переїздити із своїх місць проживання до лікувально-оздоровчих закладів. По-друге, споживачі бальнеологічних послуг можуть знаходитись у більш чи менш критичних ситуаціях (у залежності від складності захворювання та терміновості лікування) і це визначає, коли саме пред'являти попит на бальнеологічні послуги і вирішувати тим самим життєво важливу проблему із здоров'ям. По-третє, на сукупний рівень витрат споживачів бальнеологічних послуг суттєво впливають такі їх супутні додаткові компоненти, як оплата діагностики, трансферу, проживання, харчування, діагностики, оплата витрат по супроводу сторонніми особами, візові витрати у випадку одержання послуги за кордоном та інші.

3. Аналіз пропозицій бальнеологічних послуг у Польщі, Румунії, Словаччині, Угорщині, Чехії

Значна частина пропозицій лікувально-оздоровчих послуг бальнеологічних закладів у Європі сконцентрована у природній рекреаційній зоні Карпат на територіях таких країн, як Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія та Україна [12].

Проаналізуємо узагальнені показники щодо ресурсних можливостей країн Карпатського регіону в частині наявності та використання природних лікувальних мінеральних вод.

На території Румунії виявлено 2000 водопроявів, на базі яких функціонує 79 бальнеологічних курортів. У відповідності до певного типу мінеральних лікувальних вод сформувалась спеціалізація бальнеологічних курортів Румунії, а саме: на курортах Келіменешть, Сленік-Молдова, Беїле-Оленешть, Беїле-Фелікс, Келан, Моняса, Джоаджу-Бей, Ваца-де-Жос використовують поліметалічні мінеральні води для лікування захворювання опорно-рухового апарату, органів травлення, сечостатевої системи; на курортах Борсек, Зізін, Ковасна, Біборцень, Ватра-Дорней, Бузяш, Ліпова, Туш над використовують вуглекислі мінеральні води і лікують захворювання кишково-шлункового тракту, серцево-судинні, гіпертонію, артрит; на курортах Беїле-Херкулане, Сомешень, Окна-Сібіулуй, Сленік-Молдова, Синджорз-Бей, Белтецешть, Малнаш-Бей, Совата, Сленік-Прахова, Базна, Оленешть Хлоридні натрієві лікують хронічні бронхіти, захворювання органів травлення, ревматологічні; на курортах Сленік-Молдова, Серата-Монтеору, Ваца-де-Жос, Амара, Окна-Шугатаг, Белцетешть, Беїле-Говора, Келіменешть використовують сульфатні магнієві, кальцієві мінеральні води і лікують розлади органів травлення, порушення обміну речовинна курортах; Беїле-Херкулане, Келіменешть, Беїле-Оленешть, Пучоаса, Сечелу використовують сірчисті з хлоридними, сольовими компонентами мінеральні води і лікують захворювання верхніх дихальних шляхів, ревматологічні, астма, цукровий діабет, дерматоз; на курортах Ліпова, Хомород, Малнаш-Бей, Вилчеле, Біборцень, Тушнад, Ватра-Дорней використовують залізисті мінеральні води і лікують захворювання кишково-шлункового тракту [13; 14; 16].

На території Словаччини виявлено 1300 водопроявів, що використовуються 55 курортами та купелями. Кількість термальних джерел країни відноситься до самих «багатих» в Європі, а за якістю мінеральних вод випереджає багато європейських курортів. Словаччина належить до країн німецької школи курортології. Водолікарні розміщені по всій країні, зосереджуючись у відрогах гірських систем. Це курорти Смордаки, Сляч, Пієштяни, Тренчанські Теплице, Дудінце, Райєцьке Теплице, Турчіанське Теплице, Бардеєвські Купелі, Лучки, Лучівна, Ружбахі, Чиж, Склень Теплице, Німніца, Коритниця і Любохня. Тер-

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

мальні пляжі є в селах Бешеньова і Ліптовський Ян, а джерела теплої і вуглекислої мінеральної води в селах Бешеньова, Лікавіт, Квачани, Жяр, Прибіліна, Заважна-Поруба, Ліптовський Ян, показані для лікування безлічі захворювань.

Особливістю бальнеології Словаччини є її давня історична практика. Так, курорт Бойніце використовував ще з 1113 року термальні води для лікування хвороб опорно-рухомого апарату, неврологічних та гінекологічних захворювань. Курорт Бардейовске купеля (перша згадка про нього, як лікувальний заклад датується ще з 1247 року) використовує для лікування хвороб шлунково-кишкового тракту та органів травлення лужно-солоні кислі залізисті води з 17 джерел. Курорт Вишне Ружбахи був побудований у 1595 році і до цього часу спеціалізується на лікуванні серцево-судинних, гінекологічних, онкологічних захворювань, захворювань органів травлення, нирок, сечовивідних шляхів, хвороб обміну речовин та залоз внутрішньої секреції. На курорті Тренчіанске Тепліце (цілющі джерела якого згадуються ще з 1242 року) з 1580 року використовують мінеральні джерела для лікування ревматичних захворювань, загальних захворювань хребта, неврології, післяопераційних станів. Курорт Раєцке Тепліце (відоме у лікувальній практиці ще з XIV ст.), відповідає всім європейським стандартам і використовує мінеральні води з високим вмістом солей гідрокарбонату кальцію та магнію для лікування хвороб рухомо-опорного апарату, хребта, неврологічні, гінекологічні захворювання.

На території Словаччини функціонує багато унікальних по лікувальних характеристиках бальнеологічних курортів [20]. Наприклад, курорт Склене Тепліце використовує лікувальні печерні термальні ванни з високим вмістом кальцію та магнію і є єдиним у своєму роді курортом у Європі. По концентрації сірководню мінеральна вода, що використовується Спа – курортом Смордаки для лікування захворювань шкіри, є єдиним видом у Центральній Європі. Ізотермічна мінеральна вода з високою концентрацією вуглекислого газу використовується тільки на словацькому курорті Сляч (і тільки на курортах Австралії, Аргентини та Іспанії).

Угорщину називають країною термальних лазень, оскільки вона є на 5-й позиції серед кращих термальних джерел світу. На її території розміщені 136 джерел лікувальної питної води, 1289 свердловин з термальною водою, 48 джерел мінеральної води. Європейським центром

водолікувального купання – гідротерапії Угорщина стала в XIX ст. Нині 22 міста і 62 угорських селища мають офіційно визнані лікувальні джерела [5; 19].

Ресурсною базою лікувальних мінеральних вод та якістю діяльності бальнеологічні курорти Угорщини стали конкурентними у Європі та світі.

Туристські потоки в Угорщині спрямовуються за двома напрямками: у Будапешт і на озеро Балатон. Столиця Будапешт ще в XIX ст. одержала статус міста лікувальних вод. Сьогодні це один з головних бальнеологічних курортів світу. На території міста щодоби зі 123 джерел одержують 70 млн. гарячої цілющої води, більше половини якої має температуру, що вища за + 40 °С. На території міста працює один з найбільших бальнеологічних комплексів у всій Європі – Сечені (тут були відкриті купальні ще у 1881 році), де лікують захворювання серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату, суглобів. Курорт Мішкольц – Таполца (термальні джерела якого були відкриті ще у XV ст., а використовувати почали з XVI ст.) спеціалізується на лікуванні хвороб шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату та органів дихання. Будівництво термальних купалень Кирай почалось ще у 1665 році і нині тут лікують захворювання опорно-рухового апарату, здійснюють реабілітацію після операцій та травм, пов'язаних з ортопедією, лікування розладів нервової системи. Озеро Балатон – одне з найтепліших озер Європи. Щорічно сюди приїздить до 100 тис. туристів із різних країн. Комплекс бальнеології Лукач (заснований ще у XII ст.) опікується лікуванням захворювань нервової системи, опорно-рухового апарату, у випадках реабілітації після перенесених травм, операцій на суглобах і у цілому в ортопедичному напрямку. Бальнеокурорт Хевіз, розташований на березі однойменного найбільшого гарячого озера Угорщини і використовує його лікувальні води – сірчані та лужно-гідрокарбонатні, спеціалізується на хронічних захворюваннях і післяопераційних запальних процесах, проблемах з ожирінням, гормональними порушеннями. Особливо популярні оздоровлення і лікування на угорських курортах серед місцевих туристів та туристів із Німеччини, США, Австрії.

Польща на європейському ринку лікувально-оздоровчого туризму представлена бальнеологічними та кліматичними курортами [6]. Головні приморські бальнеологічні й бальнеогрязеві курорти – Сві-

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

ноуйсьце, Камень–Поморській, Колобжег – знаходяться на узбережжі Балтійського моря. Зараз у Польщі функціонує понад 40 курортів у різних регіонах країни: на Балтійському узбережжі та Помор'ї, центральній Польщі, в Судетах і Карпатах.

На території Польщі працюють бальнеологічні курорти з давньою медичною практикою. Наприклад, кремністі терми курорту Цепліце-Здруй згадувались ще у XII ст., а у XIII ст. були побудовані перші бальнеологічні заклади. Цей курорт знаходиться на висоті 350 м над рівнем моря, в Єленегурській улоговині, біля підніжжя гір Крконоше. Його лікувальний профіль – захворювання опорно-рухового апарату і ревматизм, очні захворювання, захворювання серцево-судинної системи у дітей, запалення суглобів. Природні лікувальні ресурси: фтористі термальні води (21 – 62°C), лікувальні грязі. Протягом року в межах курорту відбуваються фестивалі: Віденської музики в Курортному театрі, Єленегурський вересень, Міжнародний фестиваль вуличних театрів, фестиваль польської та європейської музики. Функціонують два критих і три відкритих басейни, 17 тенісних кортів, школа верхової їзди, гірськолижні витяги в сусідніх населених пунктах Карпач, Шклярська-Поремба, Дзівішуве.

Бальнеологічний курорт Шавно (описаний ще у 1601 році, а початком функціонування закладу, як курорту, вважається 1776 рік) використовує мінеральні джерела типу холодних вуглекислих гідрокарбонатно-натрієвих вод з невеликою мінералізацією. Тут мінеральна вода використовується для ванн, питного лікування, інгаляцій та зрошення. Показання: хронічні захворювання органів травлення і порушення обміну речовин, хронічні катари сечових шляхів і функціональні порушення нервової системи. Курорт Душники існує з 1769 року, хоча його мінеральні джерела були описані ще у 1468 році. По фізико-хімічному складу мінеральні води цього курорту відносяться до вуглекислих гідрокарбонатно-кальцієво-натрієво-магнієвих вод і використовуються для ванн, питного лікування, інгаляцій, промивань та зрошень. Медичними показаннями є захворювання серцево-судинної системи, порушення обміну речовин, жіночі хвороби, захворювання органів дихання.

Душники-Здруй – курортна місцевість, розміщена на висоті 550 м над рівнем моря на межі Столових і Бистшицьких гір, поблизу польсько-чеського кордону. Мікроклімат створюють лісові масиви, що

оточують курорт. Лікувальні чинники регіону: джерела вуглекислих, лужних і залізистих мінеральних вод з великим вмістом двоокису вуглецю, а також лікувальні грязі. Щорічно в серпні тут проходить Міжнародний фестиваль музики Шопена за участю видатних піаністів. Композитор виконував тут свої твори в 1826 р. під час лікування. Лікувальний профіль: захворювання органів дихання, системи травлення, гінекологічні.

Поляница-Здруй розміщений на березі ріки Бистшица Душніцка на висоті 380-410 м над рівнем моря біля підніжжя Судетів. Із заходу місцевість оточена лісами. Влітку тут проходить Міжнародний турнір Шахістів пам'яті Акіби Рубінштейна. Лікувальний профіль: захворювання серцево-судинної системи, системи травлення.

Кудова-Здруй – курортна місцевість, розміщена в Клодській улоговині на висоті 390-400 м над рівнем моря біля підніжжя Столових гір. Клімат у цій місцевості м'який, помірний, гірський. Кліматичні особливості курорту мають позитивний вплив на кровообіг, дихання і травлення, функціонування м'язової і нервової систем. Джерела мінеральних вод використовують у лікувальних цілях з 1636 р. Перші наукові дослідження мінеральних вод почалися в 1787 р. У 1921 р. кількість відпочиваючих становила 12000 осіб. Лікувальна база курорту складається з трьох курортних лікарень, дитячої гастрологічної курортної лікарні та двох санаторіїв. Щорічно тут проходить Міжнародний фестиваль музики Монюшко, виконуються його сольні твори, опери, оркестрові твори. Лікувальний профіль: у дорослих захворювання серцево-судинної системи, внутрішньої секреції і обміну речовин; у дітей – захворювання органів травлення.

Бальнеологічний курорт Устронь розміщений у верхній течії річки Вісли, на межі Силезької височини і Силезького Бескиду, на висоті 340-450 м вище рівня моря в оточенні хвойних лісів. Курортними чинниками є високотермальні хлоридо-натрієво-кальцієві, бромисті, борні, йодисті, радонові мінеральні води. В місті є зал і амфітеатр у курортному парку, три музеї, галерея сучасного мистецтва. Протягом року організують Фестиваль релігійної творчості, Устронське артистичне літо, Дні Устроня. Головні туристичні об'єкти: дерев'яний костел (1769), костел у стилі бароко (1787), традиційні гуральські хати (XIX ст). На курорті функціонує відкритий басейн, тенісний корт, гірськолижні витяги, літня санна траса, школа верхової їзди. З Устроня

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

ведуть туристичні маршрути в Си-лезькі Бескиди. Взимку тут сприятливі умови для лижного спорту. Лікувальний профіль – захворювання опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, органів дихання, порушення обміну речовин, а також ревматичні захворювання.

Щавніца – курортна місцевість на висоті 435-520 м над рівнем моря на межі Пенінських гір і Сондецьких Бескидів з особливим мікрокліматом, схили покриті модриновими і буковими лісами. Головним лікувальним чинником є мінеральні води (йодисті, борні, бікарбонатно-натрієво-хлоридні). Лікувальний профіль – захворювання органів дихання і алергічні захворювання, пульмонологія, ларингологія, захворювання органів травлення, порушення обміну речовин, хвороб внутрішньої секреції. Поряд є Пенінський національний парк і Попрадський ландшафтний парк. Криница – курорт розміщений на сході Сондецьких Бескидів в оточенні лісів на висоті понад 500 м над рівнем моря. Мінеральні джерела цього курорту були описані у першій половині XVIII ст., а перша бальнеологічна лікарня була відкрита у 1807 році. Цю місцевість називають «перлиною польських курортів». Лікувальними чинниками курорту є мікроклімат, мінеральні води і лікувальні грязі. Більшість санаторіїв розмістилася на схилах гір. Лікувальний профіль – захворювання серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту, порушення обміну речовин, гінекологічні. В межах курорту знаходиться 5 природних джерел і 18 свердловин. Мінеральні джерела, крім внутрішнього використання, застосовуються у вигляді лікувальних ванн. У Криниці також знаходяться єдині в Польщі сухі ванни, які можна застосовувати для пацієнтів із хворобами серця і розладу кровообігу. Величка – курортне місто, розміщене за 14 км від Кракова. Під землею, в шахті функціонує санаторій. Максимальна глибина шахти 340 м, загальна протяжність понад 350 км. Лікувальні властивості солі з цієї шахти були відомі з XVI ст. На даний час специфічний мікроклімат підземелля Велички використовується в лікуванні бронхіальної астми, різних видів алергії, захворювань верхніх дихальних шляхів, серцево-судинної системи, захворювань шкіри, внутрішньої секреції, порушення обміну речовин. На глибині 101 розміщена капличка, в 1999 р. тут було створено з соляної брили пам'ятник Іоану Павлу ІІ.

Колобжег – найбільший курорт на Балтійському побережжі, розміщений в гирлі річки Парсенти, 40 км на захід від міста Кошаліна.

Перша згадка про курорт датується 1710 р., а з XIX ст. – створено морську купальню міжнародного рівня. Тут працюють два оздоровчі центри, де використовуються фізіотерапія, а також курортні поліклініки, санаторії на березі моря або в оточенні соснових лісів. На курорті функціонують спортивно-профілактичні басейни, тенісні корти, тренажерні зали, спортивні стадіони, велосипедні доріжки. Головними лікувальними чинниками є: специфічний мікроклімат, який формується завдяки близькостю до моря, інтенсивне сонячне випромінювання, мінеральні джерела і родовища лікувальних грязей. Лікувальний профіль – захворювання серцево-судинної системи, органів дихання, опорно-рухового апарату, ревматизм, порушення обміну речовин.

Цехоцінек – найбільший бальнеологічний курорт розміщений у широкій долині річки Вісли. Його оточують луки і соснові ліси. Клімат помірний теплий, із невеликою кількістю опадів. Лікувальний профіль – захворювання серцево-судинної системи, верхніх дихальних шляхів, опорно-рухового апарату, ревматизм. Природні лікувальні ресурси: натрієво-хлоридні води, термальні мінеральні джерела (26-27°C). На курорті функціонують: фізіотерапевтичні заклади, соляні та реабілітаційні криті басейни, відкритий термально-соляний басейн, соляна градишня довжиною 1740 м, яку використовують як відкритий інгаляторій.

В Чехії близько 40 різних бальнеологічних курортів [17; 18]. Найпопулярнішим курортом Чехії є Карлові Вари. Тут мальовнича природа, сильна лікувальна база з використанням природних лікувальних ресурсів, розвинена туристична інфраструктура. Основний напрямок лікування – захворювання шлунково-кишкового тракту, печінки, жовчних шляхів, порушення обміну речовин. Також застосовуються піші прогулянки, масажі, гімнастика, електро-, світло-та теплотікування.

Популярним курортом Чехії є Маріанські Лазні. Курорт оточений лісистими горами з холодними мінеральними джерелами, лікувальними грязями, торфом і так званим Маріїнським газом. Основні лікувальні властивості: лікують захворювання кровоносної та нервової систем, опорно-рухового апарату, сечовидільної та дихальної систем, шлунково-кишкового тракту. Також застосовуються: питна мінеральна вода, СПА-процедури, підшкірні ін'єкції газом Марії.

Ще одним місцем для лікувального відпочинку в Чехії вважається курорт Подєбради. Основними лікувальними властивостями цього

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

курорту є холодні джерела сильно мінералізованої кислої води, а спеціалізується на лікуванні серцево-судинної системи. Також відпочинок тут робить позитивний вплив на опорно-руховий апарат, нервову систему, покращує обмін речовин і роботу залоз внутрішньої секреції.

Курорт Теплице ще у XV ст. курорт переживав пік своєї популярності. Основні лікувальні властивості курорту Теплице: теплі мінеральні джерела з високим рівнем фтору, лікують, в основному, нервову систему та опорно-руховий апарат, судинні захворювання. Курорт отримує позитивні результати у лікуванні дитячих порушень центральної нервової системи, а також дорослого і дитячого посттравматичного синдрому.

Один із найпопулярніших бальнеологічних курортів Чехії – Франтішкови-Лазне. Курорт отримав широку популярність завдяки тому, що це не просто лікувальний відпочинок, а лікування здебільшого жінок, зокрема – вирішення проблем безпліддя.

Лугачовіце – найбільший курорт Східної Чехії. Для лікування використовується не тільки мінеральна вода, а й лікувальні грязі. До основної групи хвороб, які тут лікують, належать хвороби дихальних шляхів, захворювання травного тракту та обміну речовин.

Янске Лазне – один із найпопулярніших бальнеологічних курортів Чехії, розташований на північному сході у районі Судет в області гірського масиву Крконоше. Курорт відомий тим, що в ньому був відкритий перший у Європі санаторій, який спеціалізувався на лікуванні дитячого паралічу.

До великих курортів міжнародного значення належать і Подебради, розташовані серед мальовничих парків у рівнинній частині Чехії. Курорт має 13 джерел. На ньому лікують захворювання серця. Крім перелічених, відомими курортами Чехії є Кінжварт, розташований за 8 км на північний захід від курорту Маріанське Лазне; Єсенік, що знаходиться на північному заході Моравії.

4. Ресурсне забезпечення пропозицій бальнеологічних послуг в Україні

Гідромінеральні ресурси України визначається наявністю таких мінеральних вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залізисті та миш'яковисті, йодні, бромні та йодо-бромні, борні, кременисті води, з підвищеним вмістом органічних речовин та води без специ-

фічних компонентів і властивостей. Радонові води різноманітного хімічного складу поширені на правобережжі Дніпра, на Побужжі та Приазов'ї. Радонові води найбільш широко використовуються як зовнішній засіб у вигляді загальних і місцевих ванн. Показами для лікування радоновими ваннами є захворювання серцево-судинної системи, шкіри та органів опорно-рухового апарату. Найбільш відомі в Україні курорти, які використовують радонові води, це: курорт Хмільник (Вінницька область), санаторій у Черкаській області, водолікарні Житомира (Житомирська область), Білої Церкви (Київська область), Полонного (Хмельницька область). Йодні, бромні та йодо-бромні води переважно хлоридно-натрієвого складу поширені в Карпатах та Передкарпатті. Використовують їх у санаторіях Закарпатської області. Сульфідні мінеральні води використовують як ванни, меншою мірою для зрошення та інгаляцій. Позитивний ефект має лікування при захворюваннях органів опорно-рухового апарату, нервової системи, жіночих статевих органів, серцево-судинної системи.

В Україні найбільш відомі санаторії із сульфідними джерелами є у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Закарпатській областях. Вуглекислі мінеральні води поширені на південно-західному схилі Українських Карпат і на Закарпатті. Ці води використовують у санаторіях Закарпатської області, а також розливають як природні і лікувально-столові води.

Значна концентрація лікувальних бальнеологічних ресурсів України зосереджена у Закарпатті, при цьому кожний його район має свою специфіку щодо обсягів та складу основних груп мінеральних вод, а саме:

– основні бальнеоресурси Березівської курортно-рекреаційної зони включають 6 (освоєно 4) родовищ мінеральних вод -азотно-вуглекислі, азотно-метанові, вуглекислі кремнієві хлоридні натрієві різної мінералізації – від слабо мінералізованих до розсолів;

– основними бальнеоресурсами Великоберезнянсько-Перечинської курортно-рекреаційної зони є 7 родовищ (66 водопроявів – 28 свердловин, 38 джерел) мінеральних вод (вуглекислі гідрокарбонатно-хлоридні натрієві та натрієво-кальцієві, у тому числі з вмістом мікро- та мікроелементів – (бору, бром, заліза кальцію, наявністю заліза та сірководню;

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

– бальнеоресурси Іршавської курортно-рекреаційної зони – родовище термальних мінеральних вод (метанові йодо-бромні гідрокарбонатно-хлоридні натрієві мінеральні) – практично не освоєні (27 водопроявів – 17 свердловин, 10 джерел);

– у Мукачівській курортно-рекреаційній зоні розвідано 7 основних родовищ бальнеологічних ресурсів, освоєно 5 (31 водопрояв – 23 свердловин та 8 джерел). До складу основних груп мінеральних вод у цьому регіоні відносяться термальні хлоридні натрієві, йодо-бромні та борні розсоли; сульфідні води, азотні кремнієві терм;

– бальнеологічні ресурси Рахівської курортно-рекреаційної зони представлені вуглекисими середньо- та маломінералізованими хлоридно-гідрокарбонатні натрієвими (кальцієво-натрієвими), у т.ч. з високим вмістом миш'яку, заліза, бору; вуглекислими маломінералізованими гідрокарбонатними кальцієвими, магнієвими мінеральними водами, у тому числі залізистими; слабосульфідними водами у 9 основних родовищах (142 водопрояви – 38 свердловин та 104 джерела), з них освоєно 3;

– бальнеоресурси Свалявської курортно-рекреаційної зони розвідані у 10 родовищах (94 водопрояви – 77 свердловин та 17 джерел), освоєно 9. Основними групами мінеральних вод тут є переважно вуглекислі гідрокарбонатні натрієві різного складу та мінералізації (від 5 до 25 г/дм³), у тому числі з вмістом бору та фтору;

– основні бальнеоресурси Тячівської курортно-рекреаційної зони 9 родовищ мінеральних вод (67 водопроявів – 21 свердловина та 46 джерел), освоєно 3. Основними групами мінеральних вод у цьому регіоні є вуглекислі сильнозалізисті (у т.ч. міцно залізисті – 73 мг/дм³) маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві (натрієво-кальцієві); азотно-метанові слабосульфідні; хлоридні натрієві розсоли Солотвинської западини та Солотвинські соляні озера;

– особливості складу основних груп мінеральних вод Ужгородської курортно-рекреаційної зони є низька мінералізація переважної більшості вод; високий та дуже високий вміст метакремнієвої кислоти; наявність біологічно значимого вмісту заліза, кальцію, інших мікро- та макроелементів; високомінералізовані термальні мінеральних вод. Основні бальнеоресурси у цьому регіоні представлені 6 родовищами мінеральних вод (38 водопроявів – 29 свердловин та 9 джерел), освоєно 3;

– основні бальнеоресурси Хустсько-Виноградівської курортно-рекреаційної зони зосереджені у 4 родовищах мінеральних вод (91 водопрояв – 49 свердловин, 42 джерела) таких, як вуглекислі кремнієві маломінералізовані гідрокарбонатні натрієві, у тому числі з підвищеним вмістом сульфатів; вуглекислі середньомінералізовані хлоридно-гідрокарбонатні натрієві; вуглекислі, у тому числі кремнієві, борні та йодо-бромні хлоридні натрієві термальні розсоли; азотні кремнієві терми. Частково освоєні всі родовища.

Основними у дії питних мінеральних вод при внутрішньому їх прийомі є комплексні лікувальні ефекти, що з'являються в результаті регулюючої дії лікувальних мінеральних вод на органи шлунково-кишкового тракту, сечовиділення, на обмінні процеси; в результаті подразнення антрального відділу шлунку проявляються нейрогуморальні ефекти гастрину (I фаза), при впливі мінеральної води на слизові 12-перстної кишки – секретина, холецистокиніну, панкреозиміну, мотиліну (II фаза); друга група ефектів пов'язана з реакціями взаємодії фізико-хімічного складу мінеральної води та вмісту шлунку. Параметри процедури: мінералізація – мала (2-5 г) л, середня (5-10 г) л, висока (10-15 г) л. [7; 11].

Оскільки ресурси лікувальних мінеральних вод кожного регіону України мають свою специфіку, то вони можуть зумовлювати індивідуальний бальнеологічний профіль лікувальних закладів кожної курортно-рекреаційної зони. Перші відомості про наявність лікувальних мінеральних вод на території сучасної України стосуються Передкарпаття і належать до кінця XVI – початку XVII ст. Так, джерела курортів Шкла, Великого Любєня, Немирова, Трускавця (Львівська область) описав видатний польський лікар В. Очко в 1578 р. Перші бальнеологічні курорти в Україні виникли на мінеральних водах у Шкло (1576 р.), Трускавці (1827 р.), Моршині (1877 р.) Львівської області. На даний час бальнеологічні лікувальні заклади пропонують профільні послуги у всіх областях України, а саме: Львівській – Трускавець, Моршин, Східниця, Немирів; Закарпатській – Рахів, Нижнє Солотвино, Виноградів, Міжгір'я, Кваси, Синяк, Свалява, Шаян, Поляна, Солочин; Полтавській – Миргород, Велика Багачка, Власівка; Вінницькій – Хмельник, с.Немирів, Бронниця; Донецькій- Словянськ; Одеській – Одеса, Сергіївка; Запорізькій – Бердянськ, Кирилівка; Дніпровській-Орловщина; Харківській – Березовське; Хмельниць-

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

кій – Сатанів, Волочийськ; Івано-Франківській – Черче, Шешори; Ровенській-Жорбин; Сумській – Токари; Черкаській – Будише; Чернігівській – Мена; Херсонській – Генічеськ. Проаналізуємо споживчі характеристики бальнеологічних послуг деяких санаторно-курортних закладів областей України, зокрема, прилеглих до Карпат [2; 8; 10].

– Санаторії курорту «Поляна» (с.Поляна, Свалявський район, Закарпаття) спеціалізовані для лікування хворих з хронічними захворюваннями органів травлення. Формально перелік захворювань такий же, як і для інших гастроентерологічних оздоровниць, але є деякі особливості. В офіційному переліку захворювань вказано, що приймаються хворі поза фазою загострення. У санаторіях «Сонячного Закарпаття» та в «Полянні» без застосування медикаментів ефективно лікуються хворі на виразкову хворобу шлунку, дванадцятипалої кишки, ерозивні гастрити (дуоденіти) при наявності виразок, ерозій, якщо відсутні виразний больовий синдром і ускладнення, що вимагають хірургічного втручання.

– Мінеральна вода «Лужанська» в умовах санаторію «Квітка полонини» та «Кришталеве джерело» (м. Солочин) використовується для питного вживання, вуглекислих мінеральних ванн, кишкових промивань, інгаляцій та інших методів порожнинного введення. Медичні показання: хвороби оперованого шлунку, хронічні захворювання шлунково-кишкового тракту, печінки та жовчних шляхів, цукровий діабет легкого та середнього ступенів.

– У санаторіях с. Шаян Хустського району, Закарпаття використовуються такі мінеральні води, як вуглекисла, кремнієва, малої мінералізації, хлоридно-гідрокарбонатна, кальцієво-натрієва. Основний лікувальний фактор – вуглекисла холодно маломінералізована кремніста гідрокарбонатно-натрієва мінеральна вода «Шаянська», яка за загальним вмістом гідрокарбонатів наближається до мінеральних вод «Боржомі», «Ссентуки» і «Віші-Селестон» (Франція), проте належить до Диліжанського типу – наявність в її складі метакремнієвої кислоти. Для лікування є бювет мінеральної води, лікувальні кабінети (для зрошення кишківника, промивання шлунку), інгаляторій. Медичні покази: хронічний гастрит із секреторною недостатністю, виразкова хвороба шлунку і дванадцятипалої кишки, хронічний ентерит і ентероколіт, функціональні розлади кишечника, хронічний коліт і холецистит, дискінезія жовчних шляхів, гепатит.

– У санаторію «Кваси» для лікування захворювання опорно-рухового апарату і периферичної нервової системи використовують миш'яковисті хлоридно-гідрокарбонатно-натрієві мінеральні ванни (зовнішнє застосування мінеральної води цього типу).

– У санаторіях с. Солотвино Ужгородського району, Закарпаття використовується вода соляних озер Солотвино, яка за своїми лікувальними властивостями аналогічна водам Мертвого моря. Грязі дають позитивний ефект при лікуванні серцево-судинної системи, залишкових явищах флебітів, тромбофлебітів, органів руху, нервової системи, урологічних захворювань, псоріазу та ін. На базі соляних шахт проводять лікування хворих на бронхіальну астму й інші алергічні захворювання.

– Термальні джерела м.Берегове, Закарпаття з кремнієво-азото-вуглекисло-хлоридно-натрієвими водами високої мінералізації є унікальними для Європи, оскільки їх аналоги зустрічаються на Камчатці, Сахаліні, Ісландії та Новій Зеландії. Сприятливі температурні показники води берегівського басейну–купальні ніколи не опускається нижче 36 градусів, а мінеральна вода надходить у нього зі свердловини глибиною 1680 м. Ця вода добре впливає на здоров'я людей із серцево-судинними недугами, варикозом, артритом, остеохондрозом, захворюваннями нервової системи. Допомагаєвилікуватися від наслідків травм кісткової тканини, м'язів та сухожиль.

– За своїм складом термальні води біля села Косонь Берегівського району, Закарпаття відносяться до високотермальних хлоридно-натрієвих вод середньої мінералізації. Вона схожа з водою всесвітньо відомого санаторію «Гайдусобосло» в Угорщині. Вода у басейнах. зі свердловини 16Т і вона витікає з температурою 60-80 градусів. А поки доходить до поверхні, охолоджується до 38-40 градусів. Допомагає лікувати органи опорно-рухового апарату, наслідки травм кісток та м'язів, серцево-судинну та нервову систему, шкірні захворювання; властивості води допомагають виводити солі з кісток та нирок.

– Основою санаторно-курортного лікування м.Виноградів, Закарпаття є природні лікувальні чинники – місцеві мінеральні води трьох типів, які мають широкий спектр показань для лікування захворювань опорно-рухового апарату, серцево-судинної і периферійної нервової систем, захворювань верхніх дихальних шляхів, а також ендокринної системи, обміну речовин, шлунково–кишкового тракту. Мінеральні води: «Теплиця» – гірко–солоня високомінералізована вода, тер-

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

мальна; «Олегівська» – кремнієва гідрокарбонатна кальцієво-натрієва слабомінералізована; «Кушницька» – маломінералізована борна гідрокарбонатна натрієва лікувально-столова.

– Бальнеологічні ресурси с.Довге Іршавського району, Закарпаття використовуються для лікування – захворювання: серцево-судинні, кишково-шлункового тракту, опорно-рухового апарату, периферійної нервової системи та обміну речовин.

– Основними лікувальними факторами у бальнеологічних лікувальних закладах селища міського типу Великий Любінь Городокського району, Закарпаття є сірководнева вода типу «Мацеста» і торф'яні грязі. У комплекс санаторно-курортного лікування входять електропроцедури, масаж, гідромасаж, гідропатичні процедури, рефлексотерапія, грязеві вагінальні тампони, вагінальні зрошення, інгаляції. У санаторії лікують паталогії систем організму людини за напрямками: кардіологія: ішемічну хворобу серця, стенокардію, гіпертонічну хворобу, ревматизм, після інфарктні кардіосклерози, облітеруючі ендартеріози, тромбофлебії, варикозне розширення вен, вегетосудинні дистонії; неврологія: функціональні розлади нервової системи – неврастенію, астеноневротичний синдром, психостенію, судинні захворювання мозку, наслідки перенесених інсультів, черепно-мозкових травм, енцефаліту, поліомієліту, неврити; артрологія: деформуючі артрози, артрити, поліартрити, остеохондрози, спондиліози, хворобу Бехтерева, після травматичні ускладнення, контрактури та рубці після опіків і травм; гінекологія: хронічні запальні процеси жіночої статевий системи, вторинне безпліддя, спайкові хвороби; дерматологія: екзему, нейродерміт, кропивницю, псоріаз, параспоріаз, червоний плоский лишай, склеродермію (вогнищеву), іхтіоз, іхтіозний дерматит, себорею, кератодерматози, фолікулярний дискератоз. Тут проводять реабілітацію дітей, хворих на ДЦП, у відділенні матері й дитини.

– У Трускавці, Прикарпаття активно використовуються 25 мінеральних джерел, найвідоміші у лікувальній практиці бальнеології – джерела мінеральної води «Нафтуса», «Марія», «Софія», «Юзя», «Бронислава». У бальнеологічних закладах цього регіону лікують захворювання шлунково-кишкового тракту, запальні процеси печінки та жовчовивідних шляхів у стадії ремісії, жовчнокам'яні хвороби без ускладнень, хронічні запальні процеси нирок та сечовивідних шляхів порушення обміну речовин, захворювання ендокринної системи та інші.

– На основі мінеральних джерел Моршину, Прикарпаття функціонують бальнеологічні гастроентерологічні курорти. Завдяки жовчогінній, сечогінній і послаблюючій дії мінеральної води проходить очищення організму, підвищується імунний статус, тому ефективно лікуються захворювання органів травлення, сечовивідних шляхів, обміну речовин, алергічних станів. В арсеналі лікування вживання мінеральної води джерел № 1 – при пониженій кислотності, № 6 – при збереженій і підвищеній кислотності, № 4 – як сечогінна; ванни: мінеральні, перлинні, мінерально-хвойні, йодобромні, з лікарськими рослинами; душі: гідролазерний, циркулярний, висхідний, душ Шарко; кишкові зрошення, гінекологічні зрошення та спринцювання мінеральною водою. Медичні показання: хронічні гепатити, холецистити, холангіти, панкреатити без схильності до загострення; дискінезія жовчечивідних шляхів і кишечника; хронічні гастрити і гастродуоденіти, виразкова хвороба шлунку і дванадцятипалої кишки, хронічні коліти, ентероколіти, хвороби оперованого шлунку, хвороби обміну речовин (цукровий діабет, сечокислі діатези, ожиріння та ін); супутні захворювання (остеохондрози, гінекологічні захворювання, захворювання сечостатевої системи у чоловіків).

– Санаторно-лікувальні заклади Немирова, Прикарпаття використовують унікальні сірчановодородні води для зовнішнього використання та мінеральні води «Анна» для внутрішнього застосування. Тут знаходиться єдиний санаторій в Україні «Немирів», що спеціалізується на лікуванні шкіряних захворювань.

– Мінеральні води Східниці, Прикарпаття лікують цукровий діабет, діатези, захворювання нирок та печінки, підвищену та понижену кислотність шлунка, малокрів'я. На території Східницького родовища мінеральних вод налічується 38 джерел і понад 17 свердловин з різним фізико-хімічним складом.

5. Вплив економічних факторів на попит на бальнеологічні послуги

Співставлення пропозицій бальнеологічних послуг лікувально-оздоровчими комплексами країн Карпатського регіону потребує деякого суттєвого уточнення. Традиційно лікувальний тур у зарубіжних країнах (до такої методики побудови турів починають переходити і українські санаторно-курортні заклади) структуруються по набору різного

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

характеру послуг (проживання, харчування, лікувальні процедури, огляд лікаря, діагностика, лікування, користування басейном, транспортний трансфер, тощо). Часто, по бажанню чи можливостях споживача, визначається термін оздоровлення чи лікування. Окрім класу (рівня якості, «зірковості») закладів, що надають відповідні послуги їх споживачам, на рівень кінцевої вартості лікувально-оздоровчого туру (циклу чи курсу) будуть впливати ціни на окремі послуги, їх кількість та якість. А у випадку оплати закордонного лікувально-оздоровчого туру на гривневий еквівалент ціни у іноземній валюті суттєво вплине валютний курс на платоспроможний попит вітчизняних споживачів бальнеологічних послуг. Як показує практика в останні роки стримуючим фактором у попиті українських громадян на лікувально-оздоровчі послуги за кордоном є зниження курсу гривні до долара чи євро.

Порівняємо цінові пропозиції бальнеологічних закладів країн Карпатського регіону на початок 2017 року (вони як правило є типовими для однакових наборів послуг та класу закладу). Так, термальний курорт Словаччини Пієштяни пропонує розширений лікувальний тур (7 ночей, проживання, повний пансіон, 4 лікувальні процедури на день крім вихідних) вартістю від 427 євро на одну особу. Супутні витрати, наприклад, курортний збір (1євро/з особи за 1 ніч), візова підтримка (35 євро), транспортний трансфер, медичний страховий поліс та інше це – додаткові витрати відпочивальника. Бальнеологічний курорт Бохня, Чехія на лютий 2017 року пропонує через туристичні агентства лікувальний тур за 8404 грн. (7 ночей), не враховуючи вартість перерахованих додаткових і обов'язкових витрат. Для порівняння – цінова пропозиція бальнеологічного лікування вітчизняним санаторієм «Райдуга» (Волочийськ, Хмельницької області) на початок 2017 року складає від 330 грн. з однієї особи за добу до 390 грн. у залежності від категорії номеру проживання., включаючи у цю суму оплату проживання, харчування та лікувальні послуги. Санаторій «Кристал», м.Трускавець у цей же період здійснює цінову пропозицію від 405 грн. на одну особу за добу (однокімнатний номер класу «економ. лікувальний», 3-х разове харчування та лікувальні послуги за призначенням лікаря) до 850 грн.

Попит на бальнеологічні послуги можна активізувати активним інформаційним супроводом з поточним його оновленням. За своїми бажаннями чи можливостями споживачі бальнеологічних послуг можуть скористатись альтернативними пропозиціями послуг гос-

тинності (проживання), вибираючи між пропозиціями лікувальних закладів чи малих готелів, чи приватних власників житла. Співставимо цінові рівні таких пропозицій у країнах Карпатського регіону. Наприклад, цінові пропозиції готельних послуг різної «зірковості» в Угорщині (наприклад, у Будапешті) станом на березень 2018 р. склалися у амплітуді від 37 євро за добу (двозірковий готель) до 86 євро (чотириохзірковий готель) [15].

Ціни на вхідні квитки в бальнеологічні купальні, наприклад, купальень Сечені, Угорщина складають 14 та 15 євро у будень та вихідний дні. Для порівняння – вхідний білет на одного дорослого в зону термальних вод бази відпочинку Косино (с. Косино Берегівського району, Закарпаття, Україна) – 300 грн. (3 год. перебування). Вартість самостійно організованого харчування, наприклад, в бюджетному ресторані Угорщини складе 5,64 євро на одну особу, в ресторані середнього класу – 15,1 євро, що в 1,56 рази дорожче, ніж в Україні. Вартість харчових продуктів також дорожча, ніж в Україні – в 1,43 рази: хліб (0.5 кг) – 0,74 євро, яйця (10 штук) – 1,72 євро, ковбаса (1кг) – 11,54 євро, яблука (1кг) – 1,23 євро [15].

Цінові пропозиції бальнеологічних курортів Чехії, наприклад, станом на березень 2018р. (включаючи 18 ночей проживання, лікувальних процедур від 31 до 46,3-х разове харчування, питний курс, 1-2 огляди лікаря) коливаються від 946 до 2058 євро за 1 дорослу людину. Якщо прорахувати гривневий еквівалент (у середньому по діючому валютному курсу 34 гривні за євро) тільки курс лікування за названими пропозиціями, то для пересічних українських споживачів така послуга буде дорогою – від 34 тис. грн. до 68 тис. грн. [17].

Обов'язковим елементом витрат у лікувальному туризмі із споживанням послуг на бальнеологічних курортах є оплата транспортних послуг. З врахуванням рівня та коливань валютного курсу української гривні до долара чи євро можна зробити висновок про економічну вигідність оздоровлення та лікування громадян з Європи у бальнеологічних курортах України.

Економічною проблемою усіх суб'єктів ринку лікувально-оздоровчого туризму є недостатня (у тому числі комплексна) інформація щодо протипоказань під час лікування певними видами лікувальних мінеральних вод, необхідних для проходження лікування видів супроводжуючих документів (результатів діагностики, висновки лікарів

Consumer and economic proposals of balances on the market of treatment...

щодо діагнозу та рекомендацій щодо терміну та режиму лікування), вартості супутніх послуг, транспортної логістики (яка б оптимізувала час, витрати та комфорт трансферу для туриста). Економічний фактор впливає на інформаційний сектор ринку лікувально-оздоровчого туризму, адже це діяльність господарських суб'єктів.

6. Висновки

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки:

Природний лікувальний рекреаційний потенціал країн Карпатського регіону у поєднанні з вигідним їх географічним положенням – у центрі Європи, досить розвинутою транспортною мережею є важливою передумовою активізації попиту та пропозиції на національних ринках бальнеологічних послуг країн Карпатського регіону. Для підтвердження цього можна навести наступні основні аргументи.

1. Наявність у країнах Карпатського регіону різнопланових за своїми фізико-хімічними характеристиками та медичними показаннями щодо лікування патологій систем організму людини бальнеологічних ресурсів.

2. На основі бальнеологічних ресурсів країн Карпатського регіону сформувалися (із значною історичною практикою) і успішно функціонують бальнеологічні комплекси, у структурі яких взаємодіють всі необхідні складові частини – родовища та джерела лікувальних мінеральних вод, курортні заклади, туристична інфраструктура.

3. Лікування на зарубіжних бальнеологічних курортах об'єктивно супроводжується ознайомленням громадян з історією, культурою, традиціями, соціально-економічними процесами в інших державах. В сукупності такий міжнародний туризм сприяє економічній ефективності функціонування багатьох галузей національних економік.

4. На динаміку міжнародного лікувально-оздоровчого туризму у зоні країн Карпатського регіону суттєво впливають економічні чинники та політична стабільність.

5. Відповідність пропозицій бальнеологічних послуг країнами Карпатського регіону потребам громадян з різних регіонів світу у лікувально-оздоровчих послугах є умовою ефективного функціонування не тільки національних ринків лікувально-оздоровчого туризму, а й національних економік цих країн.

Список літератури:

1. Бабов К., Киселевська А., Нікіпелова О. Лікувальні води: сучасний стан міжнародної та національної нормативної бази // Стандартизація: методологія та практика, 2011. – № 5. – С. 3-11.
2. Дороговказ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua.dorogovkaz.com/sanatorii_balneologicheskie.php.
3. Завадяк М. Бальнеологические курорты Закарпатской области / М. Завадяк, И. Мадрыга, М. Попович. – Ужгород : Ліра, 2012. – 256 с.
4. Лечебные минеральные воды типа «Нафтуса» Украинских Карпат и Подолья / В. М. Шестопалов и др. – Черновцы: Букрек, 2013. – 508 с.
5. Матвієнко Н.М., Матвієнко В.М., Ігнатенко А.В. Бальнеологічні курорти Угорщини на світовому туристичному ринку. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Збірник «Географія та туризм» № 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.geolgt.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=40&lang=uk.
6. Медичинський справочник. Курорты. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.medical-enc.ru/kurort/polska.shtml.
7. Мінеральні води України / Б. І. Аксентійчук, Н. О. Алексєнко, О. І. Андрієнко, К. Д. Бабов, І. К. Бабова. – К.: Купріянов А., 2005. – 576 с.
8. Нафтуса Тур. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: naftusia.com.
9. Оксана Стецюк. Карпатський регіон України в системі національного виробництва мінеральних вод. Львівський національний університет імені Івана Франка Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2014. Випуск 47. С. 254–264.
10. Санаторії Закарпаття. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sanatorii-zakarpattia.com/ua.
11. Світ води. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: svit-vody.com/ua.
12. Bavaria-tour. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bavaria-tour.com.ua.
13. Ianc Teodor Petre. Strategii dezvoltare a turismului balnear în România în perspectiva integrării Europene. Teză doctorat. – București: Academia de studii economice, 2006. – 351 p.
14. Glăvan Vasile. Geografia turismului / Vasile Glăvan. – București, Editura Fundației România de Măine, 2005. – 336 p.
15. HikersBay. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: hikersbay.com/prices/hungari?lang=ua.
16. Munteanu C. Ape minerale terapeutice. – București: Editura Balneară, 2013. – 64 p.
17. Sanatoriums.com. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.sanatoriums.com/ru/chehiya.
18. Součková Lucie. Analýza a rozvoj lázeňství v České republice: lázeňské a přírodní léčivé zdroje / Lucie Součková [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/36098/SouckovaL_Analyza%20a%20rozvoj_SB_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
19. Spa & Wellness in Hungary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.thermal.hu.

20. Turtella клуб путешественников. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://turtella.ru/Slovakia>.

References:

1. Babov K., Kyselevska A., Nikipelova O. (2011) Likuvalni vody: suchasnyi stan mizhnarodnoi ta natsionalnoi normatyvnoi bazy [Medical water: the current state of the international and national regulatory framework] // *Standartyzatsiia: metodolohiia ta praktyka*, no 5. – pp. 3-11. (in Ukrainian)
2. Dorogovkaz. [Dorohovkaz] Available at: https://ua.dorogovkaz.com/sanatorii_balneologicheskie.php. (accessed 25 February 2018).
3. Zavadayak M. (2012) *Bal'neolohycheskye kurorty Zakarpatskoy oblasti* [Balneological resorts of the Transcarpathian region]. Uzhhorod: Lira, 256 p. (in Ukrainian)
4. Shestopalov V. M. (2013) *Lechebnye myneral'nye vody typu "Naftusya" Ukraynyskykh Karpat y Podol'ya* [Therapeutic mineral waters of the type "Naftusya" of the Ukrainian Carpathians and Podillya]. Chernovtsy: Bukrek, 508 p. (in Ukrainian)
5. Matviienko N.M., Matviienko V.M., Ihnatenko A.V. (2012) *Balneolohichni kurorty Uhorshchyny na svitovomu turystychnomu rynku* [The balneological balneal resorts of Hungary in the world tourist market] *Heohrafiia ta turyzm* [Geography and Tourism]. (electronic journal), vol. 18. Available at: http://www.geolgt.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=40&lang=uk (accessed 25 February 2018).
6. Medytskyi spravochnyk. Kurorty. [Medical reference book. Resorts]. Available at: www.medical-enc.ru/kurort/polska.shtml (accessed 27 February 2018)
7. Aksentiichuk B. I., Aleksieienko N. O., Andriienko O. I., Babov K. D., Babova I. K. (2005) *Mineralni vody Ukrainy* [Mineral waters of Ukraine]. – K.: Kupriianov A., 576 p. (in Ukrainian).
8. Naftusya Tur. [Naftusya Tur] Available at: naftusia.com (accessed 27 February 2018).
9. Oksana Stetsiuk. (2014) *Karpatskyi rehion Ukrainy v systemi natsionalnoho vyrobnytstva mineralnykh vod*. [Carpathian region of Ukraine in the system of national production of mineral waters] *Visnyk Lvivskoho universytetu*. [Visnyk of Lviv University] Seriiia heohrafichna. vol. 47. pp. 254–264.
10. Sanatorii Zakarpattia. [Sanatoria of Transcarpathia.] Available at: sanatorii-zakarpattia.com/ua (accessed 03 March 2018).
11. Світ води. [The world of water] Available at: svit-vody.com/ua (accessed 05 March 2018)
12. Bavaria-tour [Bavaria-tour] Available at: www.bavaria-tour.com.ua. (accessed 06 March 2018).
13. Ianc Teodor Petre. (2006). Strategii dezvoltare a turismului balnear în România în perspectiva integrării Europene. Teză doctorat. – București: Academia de studii economice, – 351 p.
14. Glăvan Vasile. (2005). Geografia turismului / Vasile Glăvan. – București, Editura Fundației România de Măine, – 336 p.

15. HikersBay. [HikersBay] Available at: hikersbay.com/prices/hungari?lang=ua (accessed 03 March 2018).
16. Munteanu C. (2013). Ape minerale terapeutice. – București: Editura Balneară, – 64 p.
17. Sanatoriums.com. [Sanatoriums.com] Available at: <https://www.sanatoriums.com/ru/chehiya>. (accessed 27 February 2018).
18. Součková Lucie. (2010). Analýza a rozvoj lázeňství v České republice: lázeňské a přírodní léčivé zdroje Available at: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/36098/SouckovaL_Analyza%20a%20rozvoj_SB_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 24 February 2018).
19. Spa & Wellness in Hungary. [Spa & Wellness in Hungary] Available at: www.thermal.hu. (accessed 09 March 2018).
20. Turtella klub puteshestvennykov [Turtella Travel Club] Available at: <https://turtella.ru/Slovakia>. (accessed 03 March 2018).